

УДК 657:658.871.878

Пилипчук Н. М.

Київський національний торговельно-економічний університет

АУДИТ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розкриваються питання, пов'язані з інформаційним забезпеченням і особливостями проведення аудиту власного капіталу суб'єкта підприємництва. Розглядаються особливості застосування аудиторських процедур, спрямованих на збір аудиторських доказів у процесі проведення перевірки власного капіталу.

Ключові слова: власний капітал, аудит, внутрішній аудит, інформаційне забезпечення, аудиторські докази.

Постановка проблеми. За умов нестабільної економічної ситуації в державі, постійних змін законодавства виникає нагальна потреба підвищення якості інформаційного забезпечення системи управління, що нерозривно пов'язано з удосконаленням функціонування підсистеми управління власним капіталом.

Актуальність теми складається у тому, що протягом приблизно сімдесятих років в країні не було іншої форми власності, окрім державної. Всі господарюючі суб'єкти вели свою виробничу та господарську діяльність на основі планів, кошторисів і бюджетів, що склалися як самим підприємством, так і вищестоящими керівними органами. Затвердження планових показників проводилося в органах державної влади. Це призвело до створення єдиної загальнодержавної мережі розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, вироблених товарів і послуг. Але змінився час, змінилися і взаємини підприємств із державою. Поряд з державною утворилося багато приватних форм власності, що на даний момент не мають ніякої державної підтримки, окрім окремих державних замовлень. Змінилася і роль власного капіталу у діяльності підприємств. У зв'язку з чим відразу виникло багато питань: куди їх направити; які напрями є пріоритетними; як профінансувати свою поточну виробничу діяльність; у якому обсязі використовувати при розширенні виробництва. Ці питання можна деталізувати, але однозначно можна стверджувати: власний капітал допоможе вирішити якщо не всі, то більшу частину виникаючих проблем. Задаючись питанням, що ж представляє собою власний капітал в діяльності сучасного підприємства необхідно відзначити, що поряд з вирішенням безпосередньо фінансових питань, необхідно паралельно розглядати і надійність «керованості» підприємством у руках власника. Так, з додатковою емісією простих акцій одночасно можна втратити і контроль за діяльністю підприємства. Це стосується акціонерного товариства. В той же час залучення засобів у виді довгострокових облігацій (на термін більш 5 років) може істотно підвищити ризик банкрутства підприємства в майбутньому.

Одночасно з питаннями формування необхідно розглядати співвідношення між позиковими і власними засобами, тому що ціна залучення в окремих випадках позикових джерел більш низька й ефективна, ніж використання власних засобів. Проте на сьогодні не існує загальноприйнятої методики аудиту власного капіталу підприємства. Практична потреба в дослідженні питань ефективного керування власним капіталом та вироблення методики аудиту свідчить про актуальність даної проблеми.

Важлива роль внутрішнього аудиту виникає у зв'язку з тим, що система внутрішнього контролю за станом обліку має тенденцію з часом змінюва-

тися. Внутрішній аудит стає одним з основних інструментів підвищення ефективності управління підприємствами різних організаційно-правових форм.

Потреба у внутрішньому аудиті обумовлена також тим, що верхня ланка управління не займається безпосередньо контролем повсякденної діяльності структурних підрозділів підприємства, у зв'язку з чим відчуває потребу в інформації, що формується на нижчому рівні. Менеджери не мають досить часу, щоб перевірити виконання вказівок і часто не володіють специфічними інструментами такої перевірки, тому вони не можуть своєчасно виявити приховані недоліки і відхилення, а внутрішні аудитори забезпечують захист від помилок і зловживань, визначають «зони ризику», можливості усунення майбутніх недоліків або відхилень, допомагають ідентифікувати і «посилити» слабкі сторони в системах управління.

Внутрішній аудит – один із способів контролю за правомірністю і ефективністю діяльності усіх підрозділів підприємства.

Для підтримки конкурентоспроможності, забезпечення платоспроможності і попередження ризику банкрутства служба внутрішнього аудиту (СВА) повинна приділяти особливу увагу питанням формування і використання власного капіталу. Це зумовлено тим, що власний капітал суб'єктів підприємництва є основним джерелом фінансування підприємницької діяльності.

В умовах наслідків світової фінансової кризи зусилля українських і зарубіжних вчених і економістів повинні бути зосереджені на пошуку нових методів підвищення ефективності управління власним капіталом суб'єктів підприємництва. Це зумовлено тим, що неефективна політика з управління власним капіталом призводить до зменшення ліквідності активів підприємства, а це, в свою чергу, може привести до банкрутства підприємства.

За даними Державної служби статистики України станом на 30 червня 2013 р. на підприємствах за різними видами економічної діяльності в структурі пасивів власний капітал займає частку 34%, поточні зобов'язання – 45%, а довгострокові зобов'язання – 17% [9]. Водночас, у структурі власного капіталу додатковий капітал складає 53%, статутний капітал – 46%, а нерозподілені прибутки – 0,03%, що зумовлює необхідність розробки елементів облікової політики щодо операцій з викупу та розміщення акцій власної емісії, зі змін розміру статутного капіталу, проведення переоцінки необоротних активів і порядку використання нерозподіленого прибутку для забезпечення корпоративних прав власників підприємств. Це є підтвердженням необхідності вирішення проблем підвищення частки власного капіталу в джерелах фінансування підприємства та оптимізації його структури.

Питання ефективного формування, раціонального використання та управління власним капіталом посідають важливе місце в стратегії діяльності суб'єктів підприємництва. Провідну позицію на фондовому ринку України серед фінансових інструментів за обсягами зареєстрованих випусків займають акції – 45% від загального обсягу зареєстрованих випусків цінних паперів протягом січня-липня 2013 р. За даний період Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку зареєстровано 393 випуски акцій на суму 40,86 млрд. грн., що вдвічі більше порівняно з відповідним періодом 2012 року [10]. Однак діюча методика аудиту статутного капіталу не дозволяє контролювати розрахунки з учасниками за акціями додаткової емісії. Важливе місце у контролі розрахунків учасників посідає внутрішній аудит, що забезпечує інформацією, щодо удосконалення відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з розміщення акцій власної емісії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з проведенням внутрішнього аудиту власного капіталу недостатньо досліджувалися. Це зумовлено тим, що основним напрямом дослідження російських та українських науковців є питання, пов'язані з проведенням зовнішнього аудиту. Незважаючи на ці обставини, у ході проведення аудиторських перевірок внутрішні та зовнішні аудиторі використовують загальний підхід стосовно використання аудиторських процедур з метою збору аудиторських доказів:

1. Л. Т. Гіляровська, В. А. Ситникова у практичному посібнику з аудиту власного капіталу детально розглядають питання, пов'язані з організацією та методикою проведення зовнішнього аудиту комерційних організацій у Росії [1, с. 37-39].

2. В. Б. Івашкевич розглядає питання, пов'язані з аудиту формування власного капіталу та резервних фондів, але не приділяє значної уваги особливостям використання аудиторських процедур, які доцільно застосовувати під час проведення перевірки [2, с. 47-55].

3. Б. Н. Соколов розкриває типову методіку перевірки капіталу суб'єкта господарювання з точки зору діяльності СВА. Дана методика не враховує, що внутрішній аудит спрямовано на розробку рекомендацій стосовно підвищення ефективності управління власним капіталом. [3, с. 117-120].

4. В. В. Демченко [4] та Н. І. Гордієнко [5] в посібниках з аудиту приділяють увагу загальним питанням організації та методіці проведення як зовнішнього, так і внутрішнього аудиту. Дані автори не розглядають питання з проведення внутрішнього аудиту власного капіталу в акціонерних товариствах України.

5. А. В. Євдокимова, І. Н. Пашкіна розглядають питання з організації роботи СВА і типові форми документів, які використовуються під час проведення перевірок [6, с. 37-39].

6. С. І. Жмінько, О. І. Швірева, М. Ф. Сафонова розкривають особливості складання заключних аудиторських звітів та узагальнення роботи СВА [7, с. 182-190].

7. В. В. Пугачов розглядає загальні принципи і підходи щодо формування звітності СВА [8, с. 56-61].

Проведений аналіз наукових джерел показав, що питання з організації та методіки внутрішнього аудиту власного капіталу суб'єктів підприємництва потребують подальшого дослідження і відповідно удосконалення.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Одночасно з питаннями формування необхідно розглядати співвідношення між позиковими і власними засобами, тому що ціна залучення в окремих випадках позикових джерел більш низька й ефективна, ніж використання власних засобів. Проте на сьогодні не існує загальноприйнятої методики аудиту власного капіталу підприємства. Практична потреба в дослідженні питань ефективного керування власним капіталом та вироблення методики аудиту свідчить про актуальність даної проблеми.

Метою статті є аналіз останніх досягнень в системі аудиту власного капіталу, визначення шляхів його подальшого удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Внутрішній аудит власного капіталу спрямовано на вирішення завдань, пов'язаних з правильністю відображення в обліку операцій, пов'язаних з: формуванням власного капіталу; перевіркою установчих документів; правильністю формування статутного капіталу; правовими нормами, пов'язаними з емісією та вилученням цінних паперів; порядком формування і використання прибутку підприємства; перевіркою правильності розкриття інформації про власний капітал у формі № 4 «Звіт про власний капітал» і т. д.

Для вирішення поставлених завдань внутрішнім аудиторам необхідно виділити основні складові власного капіталу та мати певне інформаційне забезпечення, яке спрямоване на розкриття питань, пов'язаних з проведенням аудиту.

Основним інформаційним джерелом внутрішнього аудиту виступають первинні документи, які мають безпосередній вплив на формування бухгалтерських записів, складання облікових реєстрів та форм звітності. Первинні облікові документи в процесі внутрішнього аудиту підприємства можна класифікувати наступним чином:

1. Бухгалтерські та установчі документи: установчий договір; статут; облікова політика підприємства; типовий договір про обслуговування емісії цінних паперів; акт приймання-передачі пакету акцій відкритого акціонерного товариства; заява про реєстрацію випуску акцій; заява про реєстрацію випуску акцій у разі збільшення розміру статутного капіталу за рахунок реінвестиції; заява про реєстрацію випуску акцій у разі збільшення розміру статутного капіталу за рахунок спрямування прибутку до статутного капіталу; акція; журнал реєстрації акцій і т. д.

2. Документи СВК, надані службою внутрішнього контролю: підтвердження СВК правильності формування статутного капіталу; підтвердження СВК сум емісійного доходу; підтвердження СВК правильності формування бухгалтерських проведення та формування форм фінансової звітності і т. д.

3. Аналітичні документи: висновок аналітичного відділу про динаміку і співвідношення власного і позикового капіталу; висновок аналітичного відділу про рентабельність капіталу і т. д.

Перевірка зазначених документів дозволить внутрішнім аудиторам виділити основні порушення, а також застосувати аудиторські процедури «по суті»: формування статутного та інших капіталів суб'єкта підприємництва; нарахування та виплата дивідендів; операцій з цінними паперами власної емісії; перевірка розподілу прибутку та ін.

Для використання даних процедур аудиторів необхідно мати чітку методіку проведення перевірки, яка розробляється на стадії планування та спрямована на збір аудиторських доказів з метою проведення аналізу та запровадження захо-

дів щодо підвищення ефективності використання власного капіталу.

Внутрішньому аудиторів на стадії планування необхідно чітко визначити напрями перевірки та ефективно застосувати обрані процедури аудиту у процесі проведення аудиту власного капіталу. Серед основних напрямів проведення внутрішнього аудиту доцільно зосередити увагу на таких:

1. Внутрішній аудит статутного капіталу. На даному етапі проведення внутрішнього аудиту необхідно застосовувати такі процедури аудиту: перевірка вимог щодо правильності формування власного капіталу підприємства згідно з законодавством України; перевірка видів і кількості випущених та розміщених акцій; перевірка обґрунтованості збільшення (зменшення) уставного капіталу, та правильності відображення даних операцій на рахунках бухгалтерського обліку та ін.

2. Внутрішній аудит додаткового та резервного капіталів. На даному етапі проведення внутрішнього аудиту необхідно застосовувати такі процедури аудиту: перевірка правильності та доцільності формування резервного капіталу; перевірка правильності уцінки (дооцінки) активів підприємства; перевірка правильності зроблених бухгалтерських записів; перевірка дотримання вимог щодо формування додаткового капіталу та ін.

3. Внутрішній аудит прибутку підприємства. На даному етапі проведення внутрішнього аудиту необхідно застосовувати такі процедури аудиту: перевірка правомірності використання прибутку підприємства згідно вимог чинних законодавства; перевірка правильності відображення операцій з визначенням прибутку (збитку) на рахунках бухгалтерського обліку і фінансової звітності та ін.

На підставі результатів вивчення первинних документів та аудиторських процедур внутрішній аудитор проводить аналіз за такими напрямками:

- аналіз складу і структури власного капіталу суб'єкта підприємництва;

- оцінка ефективності використання власного капіталу;

- визначення факторів, які впливають на зміну величини власного капіталу;

- аналіз рентабельності власного капіталу.

Під час застосування аналітичних процедур аудитор отримує такі показники:

- коефіцієнт збільшення власного капіталу;

- коефіцієнт зменшення власного капіталу;

- коефіцієнт оборотності власного капіталу;

- рентабельність власного капіталу;

- інтегральний показник ефективності використання власного капіталу.

Проведення фінансового аналізу дозволить аудитору розробити рекомендації за визначенням напрямів підвищення ефективності використання власного капіталу.

Необхідно зазначити, що напрями проведення внутрішнього аудиту, а також застосування аудиторських процедур і методів економічного аналізу можуть змінюватися, виходячи із специфіки діяльності суб'єкта підприємництва.

Висновки та пропозиції. Отже, запропоновані у статті рекомендації дозволять за рахунок визначених напрямів проведення аудиту та аналізу своєчасно виявити та попередити порушення, а також внести необхідні зміни в облікову політику підприємства. Запропоновані напрями проведення аудиту власного капіталу та внутрішні аудиторські процедури повинні затверджуватися на стадії планування внутрішнього аудиту. Всі питання, пов'язані з організацією та методикою внутрішнього аудиту, повинні регламентуватися внутрішніми стандартами (положеннями) аудиту на підприємстві. Внутрішній аудит власного капіталу повинен бути спрямований на збір аудиторських доказів, проведення аналізу та розробки рекомендації щодо оптимізації роботи облікового апарату з метою підвищення ефективності управління власним капіталом у розрізі окремо взятих його елементів.

Список літератури:

1. Гитляровская Л. Т. Аудит собственного капитала коммерческих организаций: Практик. пособие / Гитляровская Л. Т., Ситникова В. А.; под. ред. проф. В. И. Подольского. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 96 с.
2. Ивашкевич В. Б. Практический аудит: учеб. пособие / В. Б. Ивашкевич. – М. : Магистр, 2010. – 286 с.
3. Соколов Б. Н. Внутренний аудит и контроль: организация, методика, практика / Б. Н. Соколов. – М. : Бухгалтерский учет, 2010. – 272 с.
4. Немченко В. В. Практичний курс внутрішнього аудиту. Підручник / Немченко В. В., Хомутенко В. В., Хомутенко А. В.; під ред. Немченко В. В. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
5. Гордієнко Н. І. Аудит, методика і організація: навчальний посібник. Частина 1 / Гордієнко Н. І., Харламова О. В., Карпенко М. Ю. □ Харків : ХНАМГ, 2007. – 163 с.
6. Евдокимова А. В. Внутренний аудит и контроль финансово-хозяйственной деятельности организации: Практическое пособие / Евдокимова А. В., Пашкина И. Н. – М. : Дашков и К°, 2009. – 208 с.
7. Жминько С. И. Внутренний аудит / Жминько С. И., Швырёва О. И., Сафонова М. Ф. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 316 с.
8. Пугачёв В. В. Внутренний аудит и контроль. Организация внутреннего аудита в условиях экономического кризиса: учебник / Пугачёв В. В. – М. : Дело и Сервис, 2010. – 224 с.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/>

Пилипчук Н. Н.

Київський національний торговельно-економічний університет

АУДИТ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА И ПУТИ ЕГО ДАЛЬНЕЙШЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Резюме

В статье раскрываются вопросы, связанные с информационным обеспечением и особенностями проведения аудита собственного капитала субъекта предпринимательства. Рассматриваются особенности применения аудиторских процедур, направленных на сбор аудиторских доказательств в процессе проведения проверки собственного капитала.

Ключевые слова: собственный капитал, аудит, внутренний аудит, информационное обеспечение, аудиторские доказательства.

Pylypchuk N. M.

Kyiv National University of Trade and Economics

AUDIT OF EQUITY AND WAYS OF ITS FURTHER IMPROVEMENT

Summary

In the article questions related to the information providing and basic characteristics of conducting property asset audit are considered. The features of audit procedures application directed at the collection of audit evidence in the process of conducting of property asset verification are examined.

Key words: equity, audit, internal audit, information providing, audit evidence.